

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

«Інноваційні підходи до викладання світової літератури
у вищих навчальних закладах та школах Закарпаття»

Наталія БЕДЗІР

ВИКЛАДАННЯ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЗА НОВИМ ДЕРЖАВНИМ СТАНДАРТОМ ТА НОВОЮ ПРОГРАМОЮ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ТА ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2 (32) 2014
УДК 372.882 (083.74)

Бедзір Н. Викладання світової літератури за новим Державним стандартом та новою Програмою у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах України; стор.- 7; кількість бібліографічних джерел – 7; мова – українська.

Анотація. У статті зроблено висновок про те, що викладання світової літератури за новим Державним стандартом та новою Програмою вимагає нових форм та методів роботи із залученням імагології та компаративістики як у школі, так і у вузі.

Ключові слова: світова література, Програма зі світової літератури, методика викладання світової літератури, компаративістика, імагологія.

У загальноосвітніх школах України головною метою вивчення світової літератури є залучення учнів до найвищих досягнень національної та світової літератури і культури, до загальнолюдських духовних цінностей. За вимогами нового Державного стандарту, уроки світової літератури спрямовані на формування комунікативної та літературної компетентностей, розвиток творчих здібностей учнів, виховання в них естетичного смаку, високої читацької та загальної культури [1]. Учнів потрібно навчити сприймати літературу як мистецтво слова і як скарбницю духовної культури.

Програму зі світової літератури розроблено великим колективом авторів на підставі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) із врахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 20. 04.2011 р. № 462). Програма розроблена окремо для учнів 5-9 класів основної школи та для учнів 10-11 класів загальноосвітньої школи (академічний рівень) [4], [5].

У Програмі наголошується, що світова література несе яскраве уявлення про національне, культурне, соціальне багатство світу. Залучення до здобутків світового красного письменства повинно виховувати в учнях расову, етнічну, соціальну, гендерну, релігійну, індивідуальну толерантність. Повага до множинності світу, до культури та осо-

бистості Іншого – одне з супровідних завдань предмету світової літератури [3].

Поступово розвиваючи свої творчі здібності на уроках світової літератури, учні повинні навчитись формулювати особисту компетентну точку зору, при цьому враховувати саме естетичні пріоритети, здорові соціальні, національні та життєві цінності, не впадаючи в вульгарну соціологізацію чи псевдофілософську спекуляцію.

Не відкидаючи можливості електронних носіїв інформації, Інтернету, відео- та аудіотехніки, вчитель повинен залучати учнів до роботи з художньою друкованою книгою.

На уроках світової літератури основна увага повинна приділятися роботі з художнім текстом, причому Програма націлює на опрацювання цілісного художнього тексту, а не його частини, переказу чи скороченого варіанту. Позитивною, якщо це можливо в умовах спеціалізованих шкіл, є робота із текстами на мові оригіналу, таким чином поліпшуються знання іноземних мов – англійської, французької, німецької, активізується знання російської. Вчитель повинен ретельніше ставитись до перекладів художніх творів, відбирати академічні та найбільш якісні.

Згідно з новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, вивчення світової літератури передбачає реалізацію чотирьох змістових ліній, визначених Програмою зі світової літератури: **емоційно-ціннісної, культурологічної, літературознавчої і компаративної** [4]. Якщо дві перші лінії починають реалізовуватись у початковій школі, то дві останні вимагають

підготовленості учня та його певної літературознавчої компетентності. Їхня всебічна реалізація проходить переважно в 5-9 класах. Цьому сприяє новий розподіл літературної освіти, яка проводиться у загальноосвітній школі в три етапи: у 5-7 класах учень прилучається до **самостійного читання**, навчається визначати тему, проблему, жанр, сюжет, композицію твору; у 8-9 класах запроваджується **системне читання**, на цьому етапі учень повинен пов'язати твір із певним історико-літературним та культурним контекстом, аналізувати родову, жанрову, стильову природу твору; в 10-11 класах починається **творчо-критичне** читання більш складної художньої літератури, в теорії літератури поглиблюється уявлення про епохи, напрями, течії, естетику, зіставлення художніх творів [2].

Програма є новим викликом для творчих, інтелектуальних вчителів світової літератури. Насамперед, вони повинні бути теоретично грамотними і начитаними. Знання національних історико-літературних процесів, напрямів та течій літератури, законів віршування, багатства тропів та фігур, володіння вміннями та навичками аналізу літературного тексту, читацька компетентність – усе це було і є невід'ємною частиною якісної підготовки вчителя. Культурологічна складова Програми дає можливість звернутись до імагології – науки, яка ідентифікує про своє, національне, через призму культурного уявлення про Іншого. Так світова література допомагає краще пізнати свою національну культуру та літературу.

Найменш витлумаченими в Програмі є проблематика, тематика та завдання для 11 класу, а саме – 4-го розділу: «Із літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття», який складається із 4 параграфів («Постмодернізм – одне з найяскравіших літературних явищ другої половини ХХ ст.», «Милорад Павич», «Патрік Зюскінд», «Сучасний літературний процес (огляд)»). В останньому перераховані деякі світові автори постмодерністських творів (У. Еко, М. Павича, П. Зюскінда, М. Кундери, І. Кальвіно, К. Рансмайра, Х. Мураками) [6]. Зрозуміло, що цей розділ Програми вимагає особливої уваги, тому що період постмодерністської культури потребує від учителя розуміння сучасної постнекласичної естетики, вміння доступно пояснити її загальні особливості учням.

Складним є питання про кризовість загальнолюдського світогляду в постмодернізмі. Як відомо, постмодерністську літературу створили зневіра в Просвітництві, гуманізмі, рятувній ролі культури, крах соціальних, політичних, гуманістичних – усіх прогресивних ідей людства, перемога настроїв Апокаліпсису, фаталізму, відчуття неминучості кінця. Такі настрої охопили людство після Другої світової війни.

Світоглядна криза людства супроводжувалась, з одного боку, неприйняттям віджилих канонів та стереотипів, з другого –

переосмисленням і руйнацією провідних цінностей: віросповідання, традицій нації, родини, держави, сім'ї, авторитетів у культурі та літературі. До тривожних наслідків належить і те, що людина постмодерністичної епохи перестає бути самоцінною та самодостатньою, вона відчуває свою недосконалість та непристосованість у технократичному знеособленому світі, відтак – песимізм, зневіру, схильність до пошуку самоідентифікації і до крайніх форм самоутвердження (наприклад, «Нестерпна легкість буття» М. Кундери, «Парфумер. Історія одного вбивці» П. Зюскінда). Але вчитель повинен застерегти учнів: ці явища часто в постмодернізмі набувають ігрових, навмисно провокативних форм, адже попри все, людство не відмовляється від краси, духовності в інших, нових проявах і формах (у моді, кіно, спорті, дизайні, перформансах, театрі, інсталяціях, перукарстві, кулінарії, бодіарті, живописі тощо).

Героєм виступає провокативний «антигерой», трикстер, із комплексом знищення та самознищення. Вчитель повинен пояснити навмисність, гіперболізованість, провокативну заданість, а часто пародійність та іронічність такого персонажу. Постмодернізм активно використовує іронію, пародіювання, сатиру, явища цілеспрямованої деконструкції, які вчитель повинен побачити в художніх творах і витлумачити учням.

Таке явище, як авторська суб'єктивність, було переосмислене постмодернізмом і подане у версії «смерті автора» (Р. Барт), що вело за собою множинність інтерпретацій, знищення авторитетності автора, неухвагу до задуму твору. Не дивлячись на постмодерністські теорії, вчитель повинен аналізувати постмодерністський художній твір із врахуванням авторського задуму, із розумінням його культурних попередників – інтертекстів, що базуються на сильних домінантах національної літератури та культури (німецького романтизму, російського «срібного віку», англійської готики, американського джазу та року, французького натуралізму).

Вихований художній смак та відчуття стилю дадуть можливість вчителю розрізнити масову літературу (кіч) та елітарну, виявити секрети «подвійного кодування» тексту, який у постмодернізмі належить одночасно і до масової, і до елітарної літератури (твори У. Еко, В. Набокова, І. Кальвіно, П. Зюскінда).

Учні повинні зрозуміти: разом із явищами декадансу та реконструкції постмодернізм приніс певне оновлення мистецтва слова. До позитивних результатів постмодерністського вибуху можна віднести жанрове збагачення літератури (з'явилися трилер, бойовик, фентезі, рожевий роман, кіберпанк, неоготика, псевдоісторичний роман, вірші на картках, роман-гра, роман-таро, інтерактиви, сітєатура (інтернет-література), фанфікшн). Розши-

рили стильові та художні можливості текстів, відродились призабуті полістилістика, монтаж, колаж, фігурний вірш, література і мистецтво переосмислили зняття заборонених тем, нівелювання різниці між вигадкою та реальністю, відродження культурних канонів.

Стала необхідною відмова від пошуків останньої істини буття завдяки урізноманітненню та збагаченню прийнятних «істин». Багаторівневе, не підпорядковане єдиній точці зору тлумачення твору, множинність тлумачень, розширення контексту твору, залучення до співавторства читача, іронія та самоіронія авторського постмодерного бачення світу розширили можливості літературної критики. Ревізія та деконструкція літератури минулого (рімейки, пастіші, переспіви, кавер-версії тощо) збагатили сучасну словесність. Розуміння інтертекстуальності, активізованої постмодернізмом, все більше схиляється до загальнолюдського діалогу культур. Міфологізація літератури на початку третього тисячоліття, на відміну від 1990-х років, протиставляє есхатологічній міфології відроджувальну, оптимістичну, чим рятує літературу від зuboжіння та руйнації.

Звертаючись до літератури останніх десятиліть, вчитель повинен показати різноманіття світового літературного процесу, який не обмежується постмодерністськими творами, але звертається до реалізму, модернізму, необароко, романтизму, неосентименталізму.

Нові підходи до вивчення світової літератури в школі ставлять за мету навчати учнів визначати національну своєрідність і загальнолюдську значущість літературних творів, у тому числі шля-

хом зіставлення зі зразками різних національних літератур та різних видів мистецтв, отже особливого значення в шкільній практиці набувають прийоми компаративістики. Це допоможе надати новий імпульс розвитку усного та писемного мовлення школярів, образному, асоціативному, абстрактному, критичному, логічному мисленню учнів. Разом із тим, компаративістика повинна стати однією з провідних літературознавчих наук у вузівському викладанні світової літератури. Параметри та предмет цієї науки сьогодні активно обговорюються. Не зосереджуючись виключно на європоцентричному або на американському векторі досліджень, компаративістика, за висновками українських дослідників, **«має шукати власні шляхи для специфічної універсалізації і об'єднання літературних і культурних потоків з усього світу... – як культурний простір різних цивілізацій...»** (виділ. та курсив автора – Денисової Т.Н.) [1, 46]. Англійський вчений, проф. Роберт Венінгер (Weninger, Robert) у збірнику «Comparative critical studies» вважає компаративістику однією з філологічних дисциплін «на вістрі гуманітаристики», адже в ній зберігається, попри все, науковий підхід до порівняльних студій: «...лише Компаративна література є академічною дисципліною, без якої жоден університет як генератор інтелектуального та енергійного мисленнєвого руху не може існувати» (перекл. Т.Н. Денисової) [1, 50]. Тільки напрацьовуючи нові форми та методи роботи з учнями та студентами, урізноманітнюючи методіку, можна поліпшити рівень викладання предмету «світова література» в школі та вищому навчальному закладі.

Література

1. Денисова Т.Н. Проблемне поле компаративних студій в добу глобалізації / Тамара Наумівна Денисова // Вектори розвитку сучасного літературного процесу: збірник наукових праць/ ред. кол.: відп. Ред.: Силантьєва В.І. [та ін.]. – Одеса: Астропринт, 2011. – С. 41-52.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Освітня галузь «Мови і літератури» (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) // Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – 2012. – № 4-5. – С. 3-56. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>.
3. Захарченко І.О. Методичні рекомендації щодо особливостей викладання світової літератури, російської мови та інтегрованого курсу «Література» у 2013-2014 навчальному році. Режим доступу: metod_recom_svit_literatura
4. Концепція літературної освіти в 11-річній загальноосвітній школі (наказ МОН № 58 від 26.01.2011р.) // Директор школи (Шкільний світ). – 2011. – № 27/28. – С. 58-63. Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/13508/
5. Ніколенко О.М., Таранік-Ткачук К.В., Фомина С.П., Ревнивцева О.В., Сегеда Т.П., Онищенко Н.В. Програма зі світової літератури для 5-9 класів загальноосвітньої школи/ – К.: Видавничий Дім «Освіта». – 2013.
6. Світова література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний напрями. Рівень стандарту / Укладачі: Ю.І. Ковбасенко – керівник авторського колективу; Г.М. Гребницький, Т.Б. Недайнова, К.Н. Баліна, Г.В. Бітківська, І.А. Тригуб, О.О. Покатілова. – К.: Грамота, 2011.
7. Weninger Robert. Comparative literature on a Crossroads? An Introduction // Comparative critical Studies.- Edinburgh University Press, 2006, v. 3. Цит. за: Денисова Т.Н. Проблемне поле компаративних студій ...

Наталія Бедзир

ПРЕПОДАВАНИЕ МИРОВОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ПО НОВОМУ ГОСУДАРСТВЕННОМУ СТАНДАРТУ И НОВОЙ ПРОГРАММЕ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ И ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье сделан вывод о том, что преподавание мировой литературы по новому Государственному стандарту и новой Программе требует новых форм и методов работы с привлечением имагологии и компаративистики как в школе, так и в вузе.

Ключевые слова: мировая литература, Программа по мировой литературе, методика преподавания мировой литературы, компаративистика, имагология.

Nataliya Bedzir

TEACHING OF WORLD LITERATURE ON NEW STATE STANDARD AND NEW PROGRAM IN GENERAL AND HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF UKRAINE

Annotation. The article considers that teaching of world literature on the new State standard and new Program requires new forms and methods of work with bringing in of imagologii and comparative literary criticism both at school and in the higher educational establishment.

Key words: world literature, Program from world literature, method of teaching of world literature, comparative literary criticism, imagologiya.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2014 р.

Бедзир Наталія Прокопівна – д.ф.н., проф., зав. каф. російської літератури ДВНЗ «УжНУ».